

IL-KATINA TA' L-IKEL u t-Tajr tal-Priža

John Azzopardi

Il-hlejjaq kollha li jgħixu fid-dinja tagħna, mill-aktar waħda mikroskopika sa l-akbar baliena, jiddependu waħda fuq l-ohra. Dan il-process jissejjah il-katina ta' l-ikel u huwa l-qofol tal-hajja fis-sistema tan-natura. Permezz tiegħu jinżamm il-bilanċ delikat bejn il-hlejjaq kollha.

Kull hlejqa fid-dinja tiddependi direttament jew indirettament mill-pjanti għall-ghajxien tagħha. Il-pjanti huma l-produtturi principali ta' l-enerġija fin-natura. Permezz tal-klorofilla (dik is-sustanza hadra fil-weraq) il-pjanti jużaw l-enerġija tax-xemx biex jiproduċu z-zokkor u l-lamtu. Huma jerdgħu nutrijenti oħrajn mill-hamrija permezz ta' l-għeruq. Id-dawl tax-xemx u n-nutrijenti flimkien jiproduċu l-enerġija.

Bosta tipi ta' insetti, bħall-ġurati, il-hanfus, il-friefet, id-dubbien u oħrajn, jiddependu direttament fuq il-pjanti għall-ghajxien tagħhom. Huma jieħdu l-enerġija li tkun bniet il-pjanta. L-insetti mbagħad jittieklu minn predatori akbar bħall-gremxul, iż-żringijiet, il-wiżgħa, l-ghasafar, kif ukoll il-hut. Dawn jistgħu jittieklu minn xi sriepl jew mammiferi żgħar, imbagħad jaqgħu vittma ta' predatori oħrajn li huma kbar u b'saħħithom, tant li mid-dieher wieħed jaħseb li ma għandhomx għedewwa naturali. Dawn il-predatu-

ri jkunu ġeneralment fil-quċċata tal-katina ta' l-ikel. Madankollu dan ma jfissirx li l-process jieqaf hawn, ghax meta l-predatur il-kbir fil-quċċata tal-katina ta' l-ikel imut, il-ġisem tiegħu jitmermer, jiddekomponi u jipprovdni nutrijenti li jerġgħu jirritornaw fil-hamrija biex jintużaw mill-pjanti għall-ghajxien tagħhom. U b'hekk il-process jerġa' jibda mill-ġdid, ghax fin-natura xejn ma jinhela.

Fost il-predaturi ewlenin li jokkupaw il-quċċata ta' katina ta' l-ikel insibu t-tajr tal-priža. Dawn l-ghasafar għandhom sehem siewi fil-bilanċ tan-natura peress li jgħinu biex jinżamm kontroll fuq il-hlejjaq l-oħrajn li magħħom jif-furmaw il-katina ta' l-ikel. Dan il-kontroll huwa importanti ferm biex il-popolazzjoni ta' dawn l-ispeċi tal-priža tinżamm f'livell effiċjenti biex l-eżiżenza tal-pjanti li jiffurmaw il-baži tal-katina ta' l-ikel ma tigħix mhedda. Dan il-kontroll huwa importanti wkoll biex il-popolazzjoni ta' l-ispeċi tal-priža tissaffa mill-individwi dghajfa jew morda u b'hekk l-ispeċi tkompli tissahħħah permezz tal-process ta' l-ġħażla naturali. B'hekk naraw kemm huwa siewi s-sehem li t-tajr tal-priža għandhom fil-bilanċ tan-natura.

Mill-banda l-ohra, jekk waħda mill-ispeċi predatori li fuqha tgħix tajra tal-priža tiġi milquta minn xi kawża sew

naturali kif ukoll artificjali, nghidu aħna bħal xi epidemija jew kaċċa bla kontroll jew kontaminazzjoni tar-iżorsi ta' l-ikel minħabba t-tniġġis ambjentali, il-predatur ewlieni, jiġifieri t-tajra tal-priza, issofri l-konsegwenzi wkoll.

Wara 1-1946, l-ornitologi kienu ndunaw li n-numru ta' pari ta' bies kien qed jonqos serjament fil-pajjiži tat-tramuntana madwar id-dinja. Fl-Istati Uniti n-numru ta' bisien kien digà naqas sewwa sal-1950 u kompla jonqos sakemm il-bies għeb ġħalkollox minn dan il-pajjiż. Fin-nofsinhar ta' l-Ingilterra, il-popolazzjoni tal-bies bdiet tonqos serjament madwar 1-1956 sakemm il-bies kważi għeb ġħal kollo. Sa 1-1961, il-bies fit-tramuntana ta' l-Ingilterra kien naqas hafna wkoll. Mill-1955 'il quddiem kien hemm nuqqas serju tal-popolazzjoni tal-bies fl-Iskozja, fl-Irlanda, fi Franzia, fil-Ġermanja, fl-Iżvizzera u fil-pajjiži Skandinavi. Minn studji li saru nstab illi n-nuqqas ta' bisien kien ikkaġunat minn akkumulazzjoni ta' pestiċidi li kien jintużaw mill-bdiewa biex ibixxu l-uċuħ tar-raba kontra l-inseitti. Il-bies kien qed jiġi kontaminat meta jiekol għasafar li kellhom doża ta' fdalijiet ta'

1. *L-inseitti jiċċappsu bil-bexx velenuż li jintbexx fuq il-pjanti.*
2. *L-għasafar jieklu l-inseitti mċappsin bil-velenu.*
3. *Dan il-velenu jgħaddi got-tajr tal-priza meta dawn jieklu l-għasafar.*

kimiċi velenuži li nġemgħu ġo fihom permezz taż-żrieragh imbexxa mill-pestiċidi, li huma kienu jieklu mill-għelieqi. L-effetti ta' dawn il-fdalijiet kemikali li nġemgħu fil-bies kienu prinċipalment tlieta:

- il-qoxra tal-bajda tant tkun irriqja li tinfqa' taħt il-piż tal-bies fil-bejta;
- ma jkunx hemm fertillazzazzjoni u l-bies ma jbidx;
- id-doża ta' fdalijiet kemikali miġmugħa fil-bies tant tkun qawwija li toqtol lill-adulti.

B'hekk naraw kemm il-ħlejjaq kollha fis-sistema tan-natura huma marbutin ma' xulxin qishom katina, holqa msensla ma' l-oħra.

IT-TAJR TAL-PRIŽA F'MALTA

Bħala riżultat tal-progress, il-konsumiżmu u l-egoiżmu, f'pajjiżna żidied hafna l-iskart u miegħu l-ġrieden u l-firien. Minħabba li t-tajr tal-priža m'għadux ibejjet f'pajjiżna, ma hemm l-ebda kontroll naturali għal din il-problema. Li kieku dawk li l-gost tagħhom huwa li joqntl l-għasafar ma qerdix għal kollox lill-Barbaġġann u lill-Ispanjulett li kienu jbejtu fil-gżejjer Maltin, kieku din il-problema tista' tigħi kkontrollata mingħajr l-użu ta' mezzi artifiċjali. Iku tassew faċli għall-Barbaġġann u l-Ispanjulett li joktru u jinxterdu fil-gżejjer Maltin għaliex isibu ikel biżżejjed biex irabbu aktar frieħ mis-soltu, sakemm jintlaħaq ek-wilibriju bejn il-predatur u l-priža, f'dan il-każ, bejn it-tajr tal-priža u l-ġrieden. Ghalkemm pajjiżna huwa

żgħir, għad hawn hafna nhawi fejn dan it-tajr tal-priža jista' jbejjet peress li dawn iż-żewġ speċi kapaci Jadattaw ruħhom hafna għal ambjent differenti, saħansitra anke f'dak mibni. Kieku dawk li jħobbu joqntl l-għasafar juru daqsxejn ta' maturita' u responsabbilta' u ma joqtlux it-tajr tal-priža, li wara kollox huwa mħares bil-ligi, biex jibbalzmawhom, kieku nistgħu nerġgħu naraw il-Barbaġġann u l-Ispanjulett ibejtu fil-gżejjer Maltin, jekk mhux ukoll il-Kokka tax-Xagħri li ġieli bejt u wkoll ippruvat tbejjet fl-imghoddi. Is-sitwazzjoni f'pajjiżna hija eżempju čar ta' kif il-bilanċ tan-natura thassar bhala riżultat ta' ndhil dirett mill-bniedem li kisser il-katina ta' l-ikel billi qered il-predatur ewljeni f'dan il-rocess.

Mela minn dan kollu nintebħu kemm huwa delikat il-bilanċ tan-natura u kemm huwa siewi u kruċjali s-sehem tat-tajr tal-priža f'dan il-process naturali. Jekk il-bniedem ma jagħrafxf jieħu hsieb l-ambjent naturali jispiċċa biex jeqred dan il-bilanċ delikat li n-natura holqot wara tant miljuni ta' snin ta' evoluzzjoni. U jekk dan il-bilanċ jinqered, allura anke l-bniedem ibati l-konsegwenzi, kif wieħed jista' jara digħi.

